

NA CESTE ZO ZAJATIA...¹

SILVIA TOMAŠKOVÁ, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Nitra, SR

TOMAŠKOVÁ, S.: On the Way from Imprisonment...²
FILOZOFIA, 77, 2022, No 5, pp. 380 – 390

The paper reflects worries about the legitimacy of using expressions “analytic philosophy” and “continental philosophy” as mutually contradicting. I argue that scholars’ inability to comprehend the divide is due to misunderstandings concerning the origin and function of language. The attempt to overcome the “bewitchment by language” has been initiated by L. Wittgenstein’s concept of family resemblance followed by theories on the nature and acquisition of words, concepts and the structure of language. Furthermore, findings in cognitive psychology, cognitive linguistics and philosophy of language supported ideas on an intimate relationship between bodily processes, conceptualisation and knowledge of the world. The paper points out the legitimacy of the distinction between analytic and continental philosophy within history of philosophy as one of many original attempts of philosophers to reconsider subject matter and methods of philosophical

Keywords: Analytical-continental divide – Family resemblance – Language – Concepts – Embodied mind

Úvod

O problematickosti dištinkcie analytickej filozofie *versus* kontinentálna filozofia a o peripetiách tohto vzťahu sú popísané tisícky strán v početných statiach a publikáciách. Keďže mojím cieľom nie je rozširovať už aj tak rozsiahle historicko-filozofické úvahy o tejto téme, pripomeniem fakty, na ktoré sa v úvahách o vzťahu filozofie a jazyka akosi pozabudlo. Polemiky o zmysluplnosti a hĺbke odlíšenia analytickej a kontinentálnej filozofie od počiatku sprevádzali rôzne hľadiská či perspektívy. Zjednodušene povedané, hľadisko „zvonka“ sa týka otázok súvisiacich s koreňmi a vznikom analytickej filozofie. Historici filozofie a filozofi s citom pre historickú reflexiu skúmajú motiváciu, ktorá viedla filozofov k opätovnému premýšľaniu takzvaných „večných“ filozofických problémov vrátane poslania filozofie samej. Hľadisko „znútra“ je dané reflexiou zakladateľov a predstaviteľov analytickej filozofie mysliteľov, ku ktorým

¹ Recenzentovi ďakujem za podnetné pripomienky k textu.

² Predložený text je inšpirovaný úvahou Karla Šebelu „K samotnému dělení analytickej vs kontinentální filozofie“, uverejnenou v časopise *Filozofia*, 75 (7), 521 – 530.

patria Frege, Russell, Moore, Carnap, Wittgenstein, Ryle, Strawson, Quine atď. Každý z mysliteľov sa svojím originálnym spôsobom konfrontoval s minulosťou, tradíciou predchodcov a vlastným vymedzením poslania a podôb filozofickej reflexie. Keby sme načreli do jednotlivých filozofických koncepcií, stretli by sme sa s rozmanitými teoretickými východiskami, metódami riešenia filozofických problémov a cieľmi filozofického skúmania. Preto neprekvapuje, že bohatosť tém, motívov, vymedzenia cieľov a metód skúmania viedla k rôznorodosti až protichodnosti interpretácií vzťahu analytickej – kontinentálnej. To sa prejavilo aj pri uplatňovaní *kritérií* delenia, ku ktorým sa zaradili: a) geografické (Európa, Britské ostrovy, Spojené štáty americké), b) tematické (vzťah filozofie a vedy, filozofie a histórie), c) štylistické (vedecký alebo literárny štýl písania textu), d) metodologické (analýza jazyka – myslenia a poznania), syntéza (modernita a história, človek v spoločnosti) atď.

Aj z tohto dôvodu historici filozofie poukazujú na bohatosť a nejednotnosť v úsilí charakterizovať spoločné východiská, stratégie aj ciele filozofie s prívlastkom „analytická“ na jednej strane a na strane druhej „kontinentálna“ (Martinich 2011, Beaney 2013). V diskusiách rezonovala otázka, či limitovanosť naznačených kritérií, špecifickosť filozofických koncepcií, osobnostné presvedčenia a postoje filozofov, či použité metódy a postupy skúmania predstavujú prekážku v úsilí charakterizovať tú či onú tradíciu alebo typ myslenia. O opaku svedčia nielen bohaté dejiny filozofie (metainterpretácie nevynímajúc), ale aj história ďalších humanitných, spoločenskovedných či prírodovedných disciplín. Je zrejmé, že štúdium a porozumenie čo i len jedinej myšlienke filozofa, autora, spisovateľa, niekedy vyžaduje nemalú námahu. Môže ísť doslova o vyčerpávajúci proces, hoci hĺbku ani rozsah skúmaného problému zďaleka neobsiahne.

Predmetom nasledujúcej úvahy je opodstatnenosť *obavy* z domnelej „schizmy“ analytickej a kontinentálnej filozofie pre súčasnú filozofickú reflexiu a jej identitu (Šebela 2021, 528). V prvej časti textu sa pozastavím pri niektorých motívoch rodiacej sa analytickej tradície vo filozofii. V druhej časti pripomeniem Wittgensteinov prístup a prínos k otázke vzťahu jazyka, myslenia a filozofie. Tretia časť naznačí iniciatívy a vedecké poznatky, ktoré poukazujú na existenciu domnele striktných dištinkcií medzi jazykom, myslením a telesnosťou človeka. Na záver poukážem na neopodstatnenosť obáv o osud filozofovania, ktorá reflektuje moje vlastné ponímanie filozofie, ako aj súčasné tendencie pri skúmaní vzťahu jazyka, mysle a konania človeka.

1. Filozofia obdobia *fin de siècle*

K témam, ktoré zohrali kľúčovú rolu pri zrode analytickej filozofie a následnej dištinkcii medzi analyticou a kontinentálnou tradíciou vo filozofii, možno zaradiť: 1) pred-

met filozofie; 2) vzťah filozofie a (empirickej) vedy; 3) význam jazyka pre porozumenie filozofických problémov. Uvedené (vybrané) témy tvoria spoločnú platformu toho, čo sa premietlo do podoby odlišných tradícií a spôsobov filozofovania. Odpovede na otázku o predmete filozofie predstavujú pravdepodobne najzávažnejšie kritérium odlišnosti analytického a kontinentálneho spôsobu myslenia.

Analytický prístup, reprezentovaný napríklad oxfordským filozofom Dummettom, spájal podstatu filozofickej reflexie s charakteristikou myslenia v jazyku, pričom jazyk reprezentoval základný kameň – nástroj objasňovania povahy ideí filozofov. Kritika psychologizmu a interpretácia Fregeho názorov na logiku a význam jazykových výrazov spoluutvárali podobu nového prístupu k riešeniu filozofických problémov. Učebnicové charakteristiky analytickej filozofie, odvolávajúce sa na odmietanie klasických metafyzických systémov zo strany analytických filozofov, neraz opomínajú mnohovýznamovosť výrazu *metafyzika* v jednotlivých prístupoch, a to nielen vnútri analytickej tradície, ale aj vo vzťahu ku kontinentálnej filozofii. Príkladom ústupu od špekulatívnej metafyziky sa stala kritická reakcia na Kantovo prepojenie epistemologickej teórie (veci *pre nás* a veci *osebe*) s metafyzikou konceptu syntetického *a priori*. Myslím, že stačí pripomenúť Kantovu vlastnú kritiku metafyziky predchodcov, ktorú Sobotka výstižne označil za metakritiku metafyziky (In: Leško, Plašienková 2009, 17) alebo odmietnutie epistemologických úvah Kanta zo strany Hegela.

Koncept syntetického *a priori* sa stal predmetom kritiky najmä zo strany prívržencov *Viedenského krížku* a pokračoval. Skratkovitú optiku neraz badať aj pri interpretácii takých problematických otázok, akou je napríklad legitimita idealizmu (Russell kontra Bradley), alebo téma jazyka (Heidegger kontra Dummett). Nazdávam sa, že analytici filozofi neproblematizovali ani neriešili otázky, ktoré sa stali podstatnou súčasťou fenomenologickej filozofie a existencialistickej filozofie (univerzálna fenomenologická ontológia, téma absurdity, šialenstva, povaha mysle).

Pre kontinentálnu tradíciu sa spytovanie stalo zásadným a nikdy neukončeným znakom filozofovania. Otázky sa týkali tak vymedzenia predmetu v snahe pridržiavať sa subtílnej štruktúry metódy filozofie, ako aj konfrontácie s prístupom k vede a jej možnostiam.

Kultúrno-spoločenská klíma, prevraty v modernej logike, matematických vedách a narastajúca špecializácia vied na konci devätnásteho storočia vyvolali potrebu znovu premyslieť poslanie filozofie. Ujasnenie vzťahu medzi vedeckým bádáním a špecifickými filozofickými metódami a prístupmi sa pretavilo do radikálnosti tej súčasť filozofie, ktorá samu seba vymedzila prívlastkom *analytická*. Uplatňovanie rovnomennej *analytickej metódy* predstavovalo ďalší podstatný znak novej tradície.³ Cez prizmu

³ Spomedzi rôznych typov analýzy sa pre analytickú filozofiu stala reprezentatívnou *metóda logickej analýzy*. V počiatkoch analytickej filozofie išlo najmä o logickú analýzu jazyka, filozofie (Frege)

širšieho obrazu *analytické verzus kontinentálne* a pri zdôrazňovaní špecifickosti metódy analýzy sa niekedy pozabúda na ciele filozofickej reflexie, ktorá bezprostredne súvisí s uplatňovaním uvedenej metódy s cieľom dospieť k odpovedi na (zmysluplnú) otázku, alebo „rozpustiť“ nezmyselnú otázku, a tým aj filozofický problém. Táto skutočnosť sa bezprostredne viazala na základné inštrumentárium filozofov, ktorým je *jazyk*. Ako poznamenáva Zouhar, „je zarážajúce, že jazyk bol počas celého vývinu filozofie k dispozícii, ale nikto mu neprikladal nijaký zvláštny význam“ (Zouhar 2010, 32).

Zvýznamňovanie jazyka v zmysle jasnosti (*clarity*) a koherentnosti (*coherence*) významov slov a výrazov sa stalo určujúcou hodnotou a úlohou filozofickej reflexie. Prostredníctvom nej sa vyjavovalo poslanie analytickej orientovanej filozofie v zmysle odbúravania domnele „večných“ filozofických problémov. Diagnostikovanie (metafyzických) filozofických problémov ako pseudoprávnych, filozofických otázok ako pseudootázok vyústilo do obrazu nezmyselnosti (Wittgenstein) alebo neverifikovateľnosti (Schlick) filozofických viet. Počiatkové ideály analytickej filozofie, rezonujúce v projekte prehodnocovania filozofie v priebehu dvadsiateho storočia, nadobúdajú nové podoby a výzvy.⁴ Transformácii podliehajú nielen spomínané tematické, problémové okruhy skúmania, ale aj významy základných pojmov ako *jazyk*, *analýza*, *metafyzika*, *vedeckosť* atď. Nezanedbateľné, hoci (implicitne) rešpektované, no podľa môjho názoru nedoceňované je aj to, že iniciovanie sproblematickej dištinkcie analytickej *verzus* kontinentálnej filozofie zo strany analytickej orientovaných filozofov od počiatkov sprevádza skutočnosť, ktorú nazvem potrebou diferencovať sa, vyhradiť sa voči inému. Jeden z dôvodov môže byť v tom, že sa utvrdili v „správnosti“ vlastného postoja či cesty.

Významný zvrät v teoretizovaní o povahe a používaní pojmov inicioval svojimi skúmaniami filozof vnímaný ako typický predstaviteľ analytickej filozofie, špecificky zameranej na analýzu jazyka (Hacker 1986), a paralelne s ním aj mysticky orientovaný filozof, upínajúci sa k nevysloviteľnému ako ideálu filozofovania (Crary 2000).

2. Wittgenstein o filozofických problémoch

V tejto časti pripomeniem pozabudnutý prínos úvah Wittgensteina k problematike vzťahu jazyka, myslenia a sveta. Na ilustráciu uvediem problém, ktorý dominuje

---

a vedy (Carnap), neskôr sa obrat k jazyku niesol v znamení analýzy prirodzeného jazyka (Austin, Grice, Wittgenstein), cez interpretatívnu analýzu (Beaney) až po súčasné kognitívnovedné prístupy k analýze povahy jazyka (Lakoff, Gibbs).

⁴ V literatúre sa stretávame s rozlíšením viacerých etáp vo vývoji analytickej filozofie, napríklad Preston (2017) uvádza tieto: 1) realizmus „propozícií“ a „významov“ (1900 – 1910, Moore, Russell); 2) logický atomizmus (1910 – 1930, Russell, Wittgenstein); 3) logický pozitivizmus (1930 – 1945, Ayer, Carnap); 4) obrat k analýze prirodzeného jazyka (1945 – 1965, Wittgenstein, Wisdom, Ryle); 5) postlingvistická analytická filozofia (od polovice 60. rokov 20. storočia). Súčasný pluralistický tendencie a prístupy analytickej orientovaných filozofov označuje ako *eklektické*.

v mojom vedeckom skúmaní, a tým je *povaha mysle a vedomia*. Ako (mi) napomohla Wittgensteinova *optika* pri skúmaní domnele „večného“ problému vzťahu mysle (duše) a tela? Vo svojich prácach Wittgenstein premýšľal o spôsoboch, akými sa filozofi podujali riešiť problém povahy ľudskej mysle a stavov vnútornej skúsenosti. V *Traktáte, Modrej a Hnedej knihe*, a najmä vo *Filozofických skúmaniach* poukazyval na chyby tohto úsilia a na dôvody, ktoré k nemu viedli. Jeden z dôvodov tkvel v *obraze mysle ako médiu*, v ktorom prebývajú myšlienky, predstavy a pocity. V tejto súvislosti odmietal tak karteziánsku koncepciu „dvoch svetov“, ako aj Russellovu koncepciu „neutrálneho monizmu“, založenú na vzťahu zmyslových vnemov (*sense data*) a objektov sveta, kde osobné zážitky predstavujú skutočné dáta, s ktorými sme bezprostredne oboznámení (*directly acquainted*). V tejto línii pokračoval aj svojou kritikou (analytickej) filozofie mysle a zároveň ďalších metafyzicky ladených *-izmov*.

Ako iniciátor „obratu k jazyku“ v prvej polovici dvadsiateho storočia Wittgenstein charakterizoval filozofiu z hľadiska dvoch aspektov. Po prvé ju považoval za liek proti chorobám rozumu. Podľa neho filozofické problémy sú symptómy konceptuálneho prepletenia v pavučine jazykov: „Výsledky filozofie sú odhalenia určitých holých nezmyslov a hrče, ktoré si rozum spôsobil narážaním o hranice jazyka. Práve tieto hrče nám umožňujú vidieť hodnotu tohto odhalenia“ (Wittgenstein 1953, § 119). Po druhé filozofiu vnímal ako výpravu za zrozumiteľným rozborom segmentov nášho jazyka, ktoré sú zdrojom pojmového zmätku. Filozofické problémy podľa Wittgensteina vznikajú vtedy, keď sa nejasnosti súvisiace s gramatikou zamieňajú s formou vedeckej otázky.⁵ Napríklad vtedy, keď podstatné meno „mysel“ chápeme ako názov určitej látky alebo veci, podobne ako podstatné meno „mozog“ alebo „mat“ vo vete „mám bolesti“ analogicky k významu slova „vlastniť“ vo vete „mám dve penny“ atď. Tí filozofi, ktorí tomuto zavádzaniu podľahli, sa v prípade filozofického problému povahy ľudskej mysle dopustili omylu: „„Keď som s ním hovoril, nevedel som, čo sa odohráva v jeho hlave“. Keď vyslovíme takúto vetu, nemyslíme na mozgové procesy, ale na myšlienkové procesy. Tento obraz treba brať vážne. Naozaj by sme radi videli do jeho hlavy. A predsa mienime iba to, čo aj inak mienime slovami: Chceli by sme vedieť, čo si myslí. Povedal by som: máme živý obraz – a také použitie, ktoré zdanlivo protirečí obrazu a vyjadruje psychické“ (Wittgenstein 1953, § 427). Jadro omylu podľa Wittgensteina tkvelo v „zaodievaní“ výpovedí v jazyku bežnej skúsenosti o pocitoch, predstavách a vierach do (uzatvorených) metafyzických rámcov. V dôsledku toho sa stavy vnútornej skúsenosti človeka „premenili“ na svojbytné mentálne stavy – obyvateľov spolematizovanej sféry protichodnej sféry fyzikálneho.

---

⁵ Bližšie pozri Gálíková (2008).

Wittgenstein opakovane zdôrazňoval, že filozofia neskúma povahu mentálnych javov analogicky k vedeckému skúmaniu povahy biologických alebo fyzikálnych javov. Jej poslaním nie je riešiť ani vysvetľovať, ale premyslieť povahu jazyka a pojmov, ktorými opisujeme (vonkajší aj vnútorný) svet. Svojským štýlom písania filozofického textu (trópy, otázky, irónia atď.) upozorňoval na nebezpečenstvo prameniace z úsilia generalizovať a vytyčovať ostré hranice pre naše pojmy a myšlienky. Prostredníctvom analógie k používaniu pojmu *hra* Wittgenstein zaviedol *koncept rodinnej príbuznosti*, ktorý označoval *spoločné črty pojmu* vrátane pravidiel ich používania. Každá z hier má niektoré spoločné vlastnosti s inými hrami, podobne ako sa na seba podobajú príbuzní členovia rodiny. V tomto zmysle sú všetky hry „prepojené“ jedným pojmom na základe rodinných podobností bez toho, aby mali niečo esenciálne spoločné.

Aj slová, ktorými opisujeme vnútorný svet, ako napríklad „myslenie“, „pocitovanie“, „želanie“, sú relatívne vo vzťahu ku konkrétnej jazykovej hre. Vo svojej túžbe po všeobecnosti sa filozofi podľa Wittgensteina usilovali postihnúť tie vlastnosti, ktoré by mohli zastrešiť všetky prípady. Koncentrácia pozornosti na všeobecný obraz alebo podstatu objektu sa stala zdrojom filozofických zmätkov. Zo svojej optiky nazerania na jazyk poukazoval na fakt, že slovami, jazykom, vetami vyjadrujeme nielen odlišnosti v myslení a porozumení, ale aj v správaní.

V úsilí porozumieť nedorozumeniam spätým so skúmaním psychofyzického problému mi Wittgensteinov prístup podkryl povahu a hranice filozofického jazyka. Duplikovanie vedeckého bádania etablovaním filozofie ako zásadne odlišnej, ale predsa len vedy (napríklad transcendentálnej), sa ukázalo ako neopodstatnené. Skúmanie povahy „vnútorných stavov skúsenosti“ netkvie v odhalení povahy stavov, ktoré nie sú fyzikálne, nutkanie chápať ich týmto spôsobom je vyvolané jazykom, ktorým o nich hovoríme, a nie skutočným stavom vecí. Preto v súlade s Wittgensteinom vnímam potrebu zamerať sa na tú stránku jazyka, ktorá poukazuje na „pod povrchom (gramatiky) skrytú“ črtu, a to metaforickosť jazyka.⁶ Navyše pri domýšľaní tejto stratégie sa ukázalo, že takzvaný striktný jazyk vedy je nasýtený metaforami podobne ako filozofický, prirodzený, básnický jazyk atď. Myslím, že podobne ako na dištinkciu *psychické – fyzikálne*, možno cez prizmu rodinnej príbuznosti nahliadať aj na delenie *analytická – kontinentálna filozofia*. Chápať obe tradície ako súčasť filo-

---

⁶ Tu by som chcela uviesť, že ocenenie prínosu Wittgensteinovej filozofie, predovšetkým v rámci filozofie mysle, nepredurčuje moju celkovú zhodu s jeho názormi. S Wittgensteinom sa rozchádzam najmä v otázke poslania filozofie a jej vzťahu k vede. Filozofickú reflexiu síce pokladám za špecifickú aktivitu, ale jej životaschopnosť spájam so schopnosťou riešiť alebo spoločne riešiť vedecké problémy. O to väčšmi, že aj problémy, ktorým sa vo svojej vedeckej práci venujem, nadobudli status právoplatných vedeckých *explanánd* (vedomie, Ja, subjektívna skúsenosť).

zofie predpokladá vnímať nielen rozdiely, ale aj styčné body medzi prívržencami príslušných tradícií, a to nielen v etape zrodu analytickej filozofie, v čase, keď dominovalo poukazovanie na *rozdiely* v poslaní a metódach filozofie, ale aj neskôr, pri konfrontácii s novými stratégiami a témami, o ktorých sa viedli vzájomné polemiky a diskusie.

Ani rodinné podobnosti nie sú jednoduché alebo jednoliate – aj medzi pokrvnými príbuznými sa občas nájdu čierne ovce. Je pravda, že výrazy „analytický“, „kontinentálny“ v zmysle akýchsi nálepiek pre dva rozličné typy filozofovania môžu zavádzať. Ako však upozorňoval Ryle (1949) aj Wittgenstein (1960) systematickému zavádzaniu oboch dokážu hlbavé filozofické oči včas predísť.

3. Vtelený jazyk

K medzníkom vo filozofovaní, ku ktorým patrili obrat k subjektu, obrat k logike a obrat k jazyku, pribudol v druhej polovici dvadsiateho storočia obrat k vede. V danom období kulminovalo premyslenie vzťahu filozofie a vedy, ako aj statusu filozofie vedy vzhľadom na otvorený vzťah filozofického a vedeckého bádania. Podobne ako v prípade ostatných obrátov, ide o obdobie, v ktorom sa kumulovali poznatky a objavy z histórie rozmanitých vedných disciplín. Aj vzhľadom na uvedené sa domnievam, že nešlo o náhly ani náhodný moderný trend, ale o skutočnosť prameniacu z vnútornej potreby skúmať. Ako príklad posluží nielen moje vlastné vysporiadanie s odkazom Wittgensteina, naznačené v texte, ale oveľa významnejšie myšlienkové premeny vo vzťahu k tradícii riešenia filozofických problémov. Okrem filozofie mysle sa inšpiratívnosť *wittgensteinovskej optiky* vzhľadom na funkciu a používanie jazyka vo filozofii prejavila v kognitívnej vede. K významným poznatkom prispel experimentálny výskum z oblasti kognitívnej lingvistiky (Gibbs 2006), psycholingvistiky (Charteris-Black 2004), kognitívnej psychológie (Varela et al. 1991), filozofie jazyka (Kövecses 2010), experimentálnej psychológie (Pinker 2013) atď. V širšom zmysle slova sa predmet skúmania koncentroval na analýzu procesov mnohoúrovňovej interakcie medzi používateľmi jazyka, ich vnútornou biologickou konštitúciou a vonkajším prostredím. V užšom zmysle slova sa pozornosť teoretikov obrátila k pomerne dlho prehliadanej téme (vo filozofii, psychológii, lingvistike), a to metaforickej povahe jazyka. V teórii a diskusiách sa udomácnil „4 E“ model kognície, zahŕňajúci tieto charakteristiky: *vtelený* (*embodied*), *ukotvený vo vonkajšom svete* (*embedded*), *enaktívny* (*enactive*, zahŕňajúci neurónovú aktivitu a konanie jedinca) a *rozšírený* (*extended*, presahujúci ľudské telo). K prívržencom tohto modelu sa hlásia filozofi mysle, kognitívni lingvisti, neurovedci, psychiatri, ktorí vychádzajú z nasledujúcich teoretických predpokladov: a) ľudská myseľ a skúsenosť sú vtelené, b) mechanizmy fungovania stavov mysle sú vo veľkej miere nevedomé, c) prežívaný svet je reprezentovaný vzájomnou

interakciou fyziológie organizmu a vonkajšieho prostredia, d) experimentálne poznatky majú pre štúdium mysle zásadný význam (Varela et al. 1991, Clark 2008, Pinker 2013).

V rámci kognitívnovedných teórií jazyka si dominantné miesto vyslúžila *konceptuálna teória metafory* (KTM) Lakoffa a Johnsona (1999). Za fundamentálny princíp ľudskej kognície títo autori pokladajú metaforu, a preto je v jazyku implicitne prítomný nie doslovný, ale metaforický význam. Povahu metafory charakterizuje nelingvistická podoba štruktúrovania skúsenosti a princípu porozumenia. Argumentácia KTM vychádza z tézy o spoluúčasti metafory na konceptualizácii skúsenosti, čím sa metafora zároveň podieľa na ovplyvňovaní učenia, uvažovania a porozumenia. Učiť sa slová a používať pojmy podľa Lakoffa a Johnsona úzko súvisí s telesnosťou, so senzomotorickým aparátom zabezpečujúcim vnímanie a so špecifickými štruktúrami mozgu, spoluutváranými evolúciou a skúsenosťou. Na týchto predpokladoch je založený teoretický, empirický a experimentálny výskum povahy ľudskej mysle a jazyka.

Charakteristika mysle ako vtelenej sa následne stala východiskom hypotézy o vtelenej povahe štruktúry, významu a obsahu jazyka. *Vtelenosť* predstavuje podstatnú črtu pojmov, o, čo však robí pojmy pojмами, je ich schopnosť spájať sa dovedna tak, aby viedli k inferenciám. V silnom zmysle slova to znamená, že „vtelený pojem je neuronálnou štruktúrou, ktorá využíva senzomotorický systém našich mozgov. Veľká časť konceptuálnej inferencie je teda senzomotorickou inferenciou“ (Lakoff, Johnson 1999, 20). Význam a popularita KTM sa prejavila najmä vo vzťahu k zvýznamneniu úsilia kognitívnej lingvistiky premyslieť nové spôsoby vzťahov medzi lingvistickou štruktúrou a správaním. Na rozdiel od tradičného generatívneho prístupu k lingvistike, akcentujúceho autonómiu jazyka od ľudskej mysle, predstavitelia KTM zdôrazňujú vzájomnú prepojenosť medzi jazykom a kogníciou, jazykom a konaním. KTM ponúkla teoretický rámec, a zároveň aj empirickú metódu, ako porozumieť výskytu metaforického jazyka a myslenia vo viacerých kognitívnych oblastiach, v kultúrnom a lingvistickom prostredí. Analýzou bežného diskurzu jej predstavitelia demonštrovali pragmatickú stránku používania jazyka a zvýraznili status metafory ako základnej schémy myslenia, ktorá plní viaceré kognitívne a sociálne funkcie (Gibbs 2006). Téza o signifikantnej prítomnosti metaforického mapovania v rámci abstraktného myslenia prináša nové pohľady na vzťah myslenia a jazyka, čím oživila záujem o problematiku vtelenej kognície, reprezentujúcej stav mysle ako celku.

4. Zhrnutie

Uvažovať o zmysluplnosti dištinkcie medzi analytickou a kontinentálnou filozofiou, ako nás vo svojej stati nabáda K. Šebela, predpokladá brať do úvahy rozmanité oblasti, v ktorých sa pojmy a výrazy *analytická filozofia* a *kontinentálna filozofia* používajú.

Medzi nimi najmä: a) inštitucionálne (názvy univerzitných katedier); b) edukačné (študijné programy a predmety); c) vedecko-výskumné (vedecké projekty, medzinárodné konferencie); d) publikačné (monografie, odborné časopisy, zväzky k dejinám analytickej a kontinentálnej filozofie) atď. Očakávať, že uvedené členenie akosi vymizne z našej jazykovej praxe, je rovnako naivné ako úsilie pozastaviť históriu problematizovaného delenia, o zrozumiteľnosti ktorej nepochybuje ani autor. Absencia striktných (kritérií) odlišností medzi analytickou a kontinentálnou filozofiou však nebráni zmysluplne hovoriť o vzniku, etapách vo vývine analytickej alebo kontinentálne orientovaného filozofovania. Naznačené rozdiely sa teda týkajú nielen poslania a metód filozofovania, ale aj otázok, ako sa vysporiadať s tradíciou a osobnými sympatiami filozofov. Navyše súčasný stav teoretizovania smeruje k premostovaniu bádateľského úsilia rôznych disciplín. Diskusie posledných desaťročí o vzťahu medzi analytickou a kontinentálnou filozofiou sa čoraz väčšmi vzdávajú od statických definícií, kritérií (podmienky nutnosti a dostatočnosti) či prístupov k jazyku. Filozofia a vedci zdôrazňujú procesualnú, biologicky ukotvenú povahu slov, pojmov a jazyka potrebného na porozumenie správania človeka. Svedčí o tom aj intenzívny výskum metaforickosti jazyka, ktorý odhaľuje zásadnú ukotvenosť našich pojmov a konceptualizácie v tele (mozgu), prírodnom a sociokultúrnom prostredí. S Šebelom preto súhlasím, že jednoduché kritériá delenia filozofie na analytickú a kontinentálnu neexistujú a prostredníctvom jazyka možno „lehcce překlenout rozdělení analytické a kontinentální filozofie“ (Šebela 2021, 530). Nie som si však celkom istá, či dané preklenutie možno označiť za „ľahké“, keďže si vyžaduje nanovo premyslieť povahu (filozofického) jazyka, jeho previazanosť na myslenie, kognitívne stavy a procesy nášho vnímania. Dôsledky tohto úsilia sa osobitne viažu na staronové epistemologické problémy späté s porozumením sebe a okolitému svetu.

Mnohorakosť spôsobov používania jazyka neprekáža objasneniu spoločných základov schopnosti človeka adaptovať sa na okolité prostredie, osvojovať si jazyk, nachádzať v ňom významy a hodnoty. Zároveň treba zdôrazniť, že vonkoncom nejde o rezignáciu voči vyjasňovaniu významu kategórií, pojmov alebo vzťahov medzi nimi. Táto potreba ide ruka v ruku so zmysluplnou diskusiou a argumentáciou. Kontinuitnosť filozofickej reflexie a vedeckého bádania nie je viac trňom v oku (najmä filozofov), ale skutočnosťou, ktorej inšpiratívnosť demonštruje vedecký výskum a z neho prameniace poznatky. Filozofia, podobne ako empirické bádanie, nevychádza z jasných a istých definícií, ale naopak, explanandum má, rortyovsky povedané, podobu čohosi rozmazaného, ako machuľa, ktorá postupným sprehľadnením kontúr môže viesť k jasnejšiemu obrazu javu ako takého. Myslím, že prekonávaním absolutizujúcich tendencií v teoretizovaní sme na dobrej ceste k relativizovaniu škatuľkova-

nia (filozofov, diagnóz, ideí) do táborov či -izmov, evokujúcich skôr čierno-biele videnie ako úsilie o serióznú diskusiu. Zároveň som presvedčená, že pojmová dištinkcia medzi analytickou a kontinentálnou filozofiou identitu súčasnej filozofie nenabúrava, a pravdupovediac, ani neviem, čo by ju mohlo ohroziť. Vzhľadom na mnohorakosť nástrah, ktoré striehnu z rôznych podôb zajatia, je úloha filozofickej reflexie nezastupiteľná.

Literatúra

- AYER, A. J. (1936): *Language, Truth, and Logic*. London: Gollancz.
- BEANEY, M. (ed.) (2013): *The Oxford Handbook of The History of Analytic Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- CARNAP, R. (2003): *The Logical Construction of the World, and Pseudoproblems in Philosophy*. Trans. by R. George. Peru (IL): Carus Publishing, 101 – 109.
- CLARK, A. (2008): *Supersing the Mind*. Oxford: Oxford University Press.
- CRARY, A. – READ, R. (eds.) (2000): *The New Wittgenstein*. London: Routledge.
- DUMMETT, M. (1994): *Origins of Analytic Philosophy*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- FREGÉ, G. (1892/1992b): Über Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik* 100, 145 – 191. Slovenský preklad: O zmysle a denotáte. *Filozofia* 47 (6), 349 – 363.
- HEIDEGGER, M. (1968): What is THINKING? Trans. by Wieck, F. D. and Gray, J. G. New York: Harper & Row publishers.
- GÁLIKOVÁ, S. (2008): Ludwig Wittgenstein o metafore duše. In: *Wittgensteinovské skúmania*. Schola Philosophica, Pusté Úľany, 122 – 128.
- GIBBS, R. W. (2006): *Embodiment and cognitive science*. New York: Cambridge University Press.
- GLOCK, H.-J. (ed.) (1997): *The Rise of Analytic Philosophy*. Oxford: Blackwell Publishers.
- CHARTERIS-BLACK, J. (2004): *Approaches to Critical Metaphor Analysis*. London: Palgrave Macmillan.
- HACKER, P. S. (1986): *Insight and Illusion: Themes in the Philosophy of Wittgenstein*. Oxford: Oxford University Press.
- KÖVECSES, Z. (2010): *Metaphor*. Oxford: Oxford University Press.
- LAKOFF, G., JOHNSON, M. (1999): *Philosophy in the Flesh*. New York: Basic Books.
- LEŠKO, V. – PLAŠIENKOVÁ, Z. (eds.) (2009): *Kant v kontextoch Husserlovej a Heideggerovej filozofie*. Košice: FF UPJŠ.
- MARTINICH, A. – SOSA, D. (eds.) (2011): *Analytic Philosophy: An Anthology*. 2nd Edition. Oxford: Blackwell.
- MOORE, G. E. (1922): *Philosophical Studies*. Harcourt, Brace & Co. Inc.
- PINKER, S. (2013): *Language, Cognition, and Human Nature: Selected Articles*. New York (NY): Oxford University Press.
- QUINE, W. (1951): Two Dogmas of Empiricism. *Philosophical Review*, 60, 20 – 43.
- PRESTON, A. (ed.) (2017): *Analytic Philosophy: An Interpretive History*. London: Routledge.
- RUSSELL, B. (1911/2005): The Basis of Realism. *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*, 8, 158 – 161. Slovenský preklad: Základ realizmu. In: Russell, B.: *Jazyk a poznanie*. Bratislava: Kalligram, 2005, 250 – 255.
- RYLE, G. (1949): *The Concept of Mind*. London: Huteson.
- SCHLICK, M. (1936): Meaning and Verification. *Philosophical Review* 45, 358 – 359.
- SOBOTKA, M. (2009): Kant a metafyzika. In: Leško, V. – Plašienková, Z. (eds.): *Kant v kontextoch Husserlovej a Heideggerovej filozofie*. Košice: FF UPJŠ, 17 – 30.

- ŠEBELA, K. (2021): K samotnému dělení analytické vs. kontinentální filozofie. *Filozofia*, 76 (7), 521 – 530. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2021.76.7.3>
- VARELA, F., THOMPSON, E., ROSCH, E. (1991): *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge (MA): The MIT Press.
- WITTGENSTEIN, L. (2003): *Tractatus logico-philosophicus*. Z němčiny preložili P. Balko, R. Maco. Bratislava: Kalligram.
- WITTGENSTEIN, L. (1960): *Blue and Brown Books*. Oxford: Blackwell.
- WITTGENSTEIN, L. (1953): *Philosophical Investigations*. Oxford: Blackwell.
- ZOUHAR, M. (2010): *Problémy jazyka a počiatky analytickej filozofie*. Bratislava: Aleph.

Silvia Tomašková
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta
Katedra filozofie
Hodžova 1
949 74 Nitra
Slovensko
e-mail: silvia@libris.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1818-9679>